

Voorwoord

Ik ben vernoemd naar mijn oma Antje, de moeder van mijn moeder. Op haar 23e was ze al getrouwd en kreeg ze haar eerste kind: Martje, een meisje met een verstandelijke handicap die veroorzaakt was door zuurstoftekort tijdens de bevalling.

Toen ik 23 was, begon ik net aan mijn tweede studie.

Op 42-jarige leeftijd was Antje net bevallen van een tweeling, haar dertiende en veertiende kind. Niet veel later zou ze erg ziek worden, zo erg dat het even kantje boord was en moest haar baarmoeder verwijderd worden.

Op 42-jarige leeftijd ben ik moeder van twee kinderen.

Mijn moeder is een van de veertien kinderen. Mijn vader heeft zes broers en zussen en dat waren er zeer waarschijnlijk meer geworden als zijn moeder Aaltje niet al op 36-jarige leeftijd aan een hersentumor was overleden. Vroeger waren grote gezinnen als die waarin mijn ouders opgroeiden heel normaal. Omdat geloofsovertuiging een grote rol speelde en omdat er nauwelijks voorbehoedsmiddelen verkrijgbaar waren.

Mijn ouders lieten nauwelijks iets los over hun jeugd, maar wat ze wel vertelden over opgroeien in zo'n groot gezin fascineerde me mateloos. Dat ze met z'n drieën in één bed sliepen bijvoorbeeld, dat tante Ytje haar jongere broers en zussen opvoedde na de dood van haar moeder, dat opa Dorus aan de drank raakte, dat ze bij mijn moeder thuis aan tafel nooit mochten praten. Toen ik nog geen kinderen had, vond ik dat nogal barbaars, maar nu ik zelf moeder ben en ik er tijdens het avondeten vaak geen speld tussen krijg, kan ik daar enigszins begrip voor opbrengen.

Iedere keer dat ik dreig te bezwijken aan zelfmedelijden omdat ik niet weet hoe ik mijn werk, de opvoeding van de kinderen, mijn sociale leven, het huishouden en al het andere moet combineren, denk ik aan Antje, Hendrik en Dorus. Hoe runden ze dat grote huishouden, zonder wasmachine, droger, stofzuiger en al die andere hulpmiddelen die we nu tot onze beschikking hebben?

Ik heb ze nooit goed leren kennen. Ze woonden op nog geen steenworp afstand maar de emotionele afstand was veel groter. Ze vertelden nooit iets over zichzelf en ik was te jong om ernaar te vragen. Ik zie mijn oma nog zitten terwijl ze sokken breit. Van die dikke, grijze exemplaren. Zeer geschikt voor klompen. Hoeveel sokken zou Antje in haar leven gebreid hebben? Waarom kreeg ze zoveel kinderen? Hoe was het voor haar om zorg te dragen voor het wel en wee van al die kinderen? Hoe was het voor Hendrik die verantwoordelijk was voor het voeden van al die monden? Wilden ze al die kinderen eigenlijk wel? Hoe waren ze als kind? Wat waren hun dromen? Waren ze tevreden met het leven dat ze als volwassenen leidden?

En hoe was het voor de kinderen, vonden ze het gezellig of kwamen ze aandacht te kort? Hoe kijken ze terug op hun jeugd? Waren ze hecht? Waren er lievelingetjes? Hoe zag hun dagelijks leven eruit? Hoe heeft hun plek in dat grote gezin hun leven beïnvloed?

Wanneer mijn moeder me tijdens een telefoongesprek vertelt dat haar jongste zussen die week 56 jaar worden, besef ik dat mijn moeder en mijn ooms en tantes al aardig op leeftijd beginnen te raken; de oudste is 71. Een broer van mijn vader is al overleden. De geschiedenis van dat grote gezin van vroeger dreigt voorgoed verloren te gaan. Ik voel een urgentie om hun verhaal op te tekenen.

Mijn vader wilde meewerken, al duurde het maanden voordat het lukt om een afspraak met hem te maken. Ik hik ertegenaan. De keren dat mijn vader iets over zijn jeugd en de dood van zijn moeder vertelde, raakte ik, als moeder van kinderen in die leeftijd, geëmotioneerd. Over zijn moeder zegt hij: 'Het gekke is dat ik haar meer mis naar

mate ik ouder word. Ik besef nu pas wat zij allemaal heeft moeten missen.' Hoe was het om op te groeien zonder moeder? Hoe hield Doruszijn gezin als alleenstaande ouder draaiende? Waarom is hij nooit hertrouwd? Waarom kwam hij op latere leeftijd niet meer buiten? Mijn ooms en tantes van vaderskant vertellen me alles wat ik wil weten, al voelt het soms alsof ik inbreuk maak op hun privacy en moet ik een zekere gêne overwinnen.

Wanneer ik aan mijn moeder vertel dat ik haar en haar broers en zussen wil interviewen, reageert ze bereidwillig maar onder voorbehoud: 'Ik weet niet veel meer, hoor. Mijn broers en zussen kunnen je meer vertellen dan ik.' Dat zegt ze altijd wanneer ik haar naar haar verleden vraag. Soms denk ik dat het een kwestie van verdringing is. Zo heeft ze een hekel aan ruzie omdat er bij haar thuis altijd 'geknok en gebekvecht' was. En zelf wilde ze beslist niet meer dan twee kinderen.

Ik vraag haar of mijn ooms en tantes met me zouden willen praten over het onderwerp. De meesten ken ik niet goed. Ze kwamen niet vaak bij ons en wij niet vaak bij hen. En er waren ruzies. Die tante sprak niet meer met die tante omdat... vul maar in, er was altijd wel wat. Het maakte dat ik me afvroeg of het met oud zeer te maken had. Mijn moeder heeft zich weleens laten ontvallen dat niet iedereen warme herinneringen koestert aan dat grote gezin. Zelf is ze daar erg nuchter over: 'Zie maar eens veertien kinderen groot te brengen. Pa en ma hebben zich altijd kapot gewerkt om voor ons te kunnen zorgen. Pa heeft dat letterlijk gedaan, eerst als boerenarbeider en later als timmerman. Hij is niet voor niks op z'n 54^e met pensioen gegaan. Hij was versleten.'

Iedereen hielp mee, de een meer dan de ander. Mijn moeder werd op haar veertiende van de huishoudschool gehaald, omdat ze thuis mee moest helpen.

Ik benader mijn ooms en tantes. Twaalf van hen zeggen zonder aarzelen hun medewerking toe. Hun reacties zijn ronduit hartelijk. 'Natuurlijk, meisje,' zegt een oom. Mijn oudste tante kan ik vanwege

haar handicap niet interviewen. Eén oom wil niet. Het verleden blijkt te pijnlijk.

De gesprekken leveren een schat aan informatie op over een manier van leven die, althans in Nederland, nauwelijks nog bestaat. Mijn oma Antje en opa Hendrik waren voor een groot deel zelfvoorzienend. Hij kon alles maken, repareren en bouwen, had een groentetuin en zorgde zelf voor vlees door onder andere hazen te vangen.

Ik heb geen flauw idee hoe ik een haas moet vangen, laat staan vilen. Ik weet ook niet hoe ik aardappelen of groenten moet verbouwen. Het is ook niet nodig. Ik haal ze gewoon in de supermarkt.

Zij kon behalve sokken ook truien breien en kleding maken. Ik heb nog nooit van mijn leven een naaimachine aangeraakt en al heb ik op de lagere school geleerd hoe ik moet breien, een sok of trui gaat mijn pet ver te boven. De noodzaak ontbreekt: ik koop kleding in de winkel of shop op internet.

In de tijd waarin ze hun gezin stichtten, net na de oorlog, was het pure noodzaak om zelfvoorzienend te zijn. Ik zal niet beweren dat vroeger alles beter was, maar misschien waren sommige dingen inderdaad beter. Tegenwoordig hebben we vaak geen idee waar ons voedsel vandaan komt, waar het mee is bewerkt. We brengen onze kapotte fiets naar de fietsenmaker om die te laten maken en bellen een klusjesman wanneer er in en om het huis iets gerepareerd moet worden. Een bed kopen we kant-en-klaar in plaats van zelf hout te halen en die in elkaar te timmeren.

Wat ik ook opvallend vind, is de totale vrijheid die mijn ooms en, in mindere mate mijn tantes, genoten. Ze speelden hele dagen buiten: door de weilanden zwerven, eieren zoeken, voetballen en veel kattenkwaad uithalen. Dat werd natuurlijk ook ingegeven door het feit dat mijn grootouders druk waren en veertien en zeven kinderen in huis nogal veel is. De enige afspraak was dat je rond etenstijd thuis was. Kinderen, ook al op jonge leeftijd, liepen of fietsten zelf naar school, al was het destijds qua verkeer een stuk rustiger dan nu het geval is.

En dan is er nog de grote mate van zelfstandigheid. Kinderen draaiden al op jonge leeftijd mee in het huishouden: aardappelen schillen, meehelpen in de groentetuin, banden plakken, afwassen, breien, koken, schoonmaken, wassen. En ze hadden de zorg over hun jongere broertjes en zusjes. Al mijn ooms en tantes zijn stuk voor stuk harde werkers, echte aanpakkers. Van het type: niet klagen, maar dragen. Dat vloeit voort uit misschien wel het grootste nadeel van onderdeel uitmaken van zo'n groot gezin: er was weinig individuele aandacht, niet zoals ouders dat nu hebben voor hun kinderen. 'Je ging op in de massa,' zegt mijn moeder.

Het maakt dat ik de pijn van mijn oom die niet wil meewerken begin te begrijpen. Dat niet alleen, er blijken geheimen te zijn, die al jaren veilig opgeborgen zijn en nu het daglicht zien, zoals het oorlogsverleden van Hendrik. Zelf heeft hij er nooit over willen praten. Tijdens het uitwerken van alle gesprekken slaat de twijfel toe. Moet ik dit verhaal wel vertellen? Moet ik alle geheimen prijsgeven of niet? Mijn ooms en tantes hebben me in vertrouwen genomen, heb ik niet de plicht om ze te beschermen? Er worden soms heftige en pijnlijke herinneringen verwoord, niet alleen over hun ouders of hun opvoeding, maar ook over elkaar.

Ik wil niemand pijn doen of schade berokkenen, al sterken de verhalen van anderen met wie ik over de voortgang van het boek spreek de journalist in mij. De moeder van een vriendin vertelde me dat het verschil tussen haar en haar jongste zus zodanig groot is dat haar oudste dochter net iets jonger is dan haar jongste zus: haar zus en haar dochter zijn praktisch samen opgegroeid. En de moeder van een andere vriendin vertelde dat ze thuis met z'n tien waren en dat ze als vijfjarige voor schooltijd eerst op het stukje land dat haar vader had moest werken. En dan is er nog de winkelmedewerker die me vertelt over een gezin met 21 kinderen (van twee vrouwen) die vanwege ruimtegebrek de wieg in de vensterbank zetten.

De wetenschap dat dit niet alleen het verhaal is van mijn familie, maar van vele, andere, grote gezinnen, van een generatie die

tijdens en na de oorlog werd geboren en opgroeide in moeilijke omstandigheden. Omstandigheden die hun persoonlijkheid en hun leven hebben gevormd. En daarmee indirect dat van mij en mijn generatie.

Anita Terpstra